

dreiging

Dodelijk refrein

Haar grootvader onthulde het gruwelijke geheim, net voordat haar oma voor haar ogen uit het raam sprong. Niet alleen haar grootmoeder, ook haar eigen moeder – ‘een fatale griep heeft jouw moeder weggerukt’ werd haar verteld –, haar tante, haar overgrootmoeder en diverse mannelijke familieleden hadden zelfmoord gepleegd. De joodse Charlotte Salomon hoorde dat ze uit een geslacht van zelfdoders kwam. Op het moment van de onthulling van dat ‘refrein van doden’ bevindt Charlotte zich in het zuiden van Frankrijk, ontsnapt aan de jodenvervolging van de nationaal-socialisten, ondergedoken bij haar grootouders. De jonge vrouw van begin twintig heeft haar vader en stiefmoeder, en haar grote liefde in Berlijn achtergelaten.

Wanneer Charlotte het vreselijke geheim van haar familie leert kennen, neemt ze een allesbepalend besluit: als een bezetene schildert en schrijft ze haar levenswerk *Leven? of Theater?*, een gigantisch kunstproject dat gouaches (1325 in totaal!), muziek en tekst combineert. Tegelijkertijd is er de dreiging van het noodlot, in haar familie, in haar geboortestad, in haar Franse toevluchtsoord en tot slot in Auschwitz, waar ze op 26-jarige leeftijd wordt vergast.

De Franse bestsellerauteur David Foerkinos ‘ontmoette’ Salomons *Gesamtkunstwerk* twaalf jaar geleden. Haar werk overdonderde hem volledig. ‘Ik raakte geobsedeerd door Charlotte, alsof ik verliefd was.’ Jarenlang was Foerkinos op zoek naar een vorm om zijn bewondering voor Charlotte onder woorden te brengen. Moest het een roman worden, of eerder een biografie? ‘Ik begon, ik probeerde. Het lukte me niet twee zinnen achter elkaar te schrijven. Het was een fysieke gewaarwording, een beklemming. Ik merkte dat het nodig was steeds op een nieuwe regel te beginnen.’

Vooraf in het begin is de vertelstijl even wennen, maar gaandeweg raak je als lezer meer en meer gefascineerd door het levensverhaal van de Duits-joodse kunstenares. En dan wordt *Charlotte* een literaire ode aan deze jonge vrouw die, vermoord in Auschwitz, voortleeft in haar kunstwerken.

Jehannes Regnerus

————— ☀️☀️☀️☀️
Charlotte, David Foerkinos, uitgeverij Cossee, € 12,50

bont palet

Gedachten

De Twentse kunstschilder Ton Schulten is vooral bekend van zijn museum in het pittoreske plaatsje Ootmarsum. Hij ziet zichzelf als vertegenwoordiger van de stroming van het Consensusisme. Daarin wordt onder andere de mens in harmonie met de natuur en met zijn eigen bestaan afgebeeld. Maar op de schilderijen van Schulten zijn mensen afwezig. De bonte kleurenpaletten inspireerde dichter en theoloog Huub Oosterhuis tot het schrijven van een verhaal, naast de schilderijen, over de onzichtbare mens in de maatschappij. *En terwijl hij murmelde, prevelde, / klanken proefde, / ontwaakte in hem het zeker weten / dat hij ook zelf, / zo jong en vreemdeling als hij was, / zo vluchteling onder grond... / dat hij ook zelf een dichter was.*

En zo versmelt de krachtige taal van Oosterhuis met de felle kleuren van de werken van Schulten. Schultens werk laat de nodige ruimte voor

eigen interpretatie. De vaak politiek geëngageerde gedichten van Oosterhuis zijn stellig van aard, zeker waar ze over vluchtelingen gaan. Woorden kleuren hier meer in dan de felle kleuren van een schilderij. Toch hebben de kleurenpaletten vaak meer zeggingskracht. In *Die wij denken*, de nieuwste gedichtenbundel van Oosterhuis, is zijn taal minder geharnast: *In god vergeet je / dat je bent geschonden. / Je wordt weer leeg.* Er is de zoektocht naar het (al dan niet) bestaan van God, naar het hiernamaals. Waar in *Licht in de Morgen* zelfs de bevelen van de Minister van Vluchtelingen-zaken worden opgevolgd, stelt de dichter in *Die wij denken* meer vragen. *Wie ben je? Wat is de zin van het leven? / Ik heb geen antwoord, ik leef nog / dankzij wie?*

Van een zeker weten naar een twijfelend gelovige. Het zijn stappen die Oosterhuis ogenschijnlijk moeiteloos maakt.

————— ☀️☀️☀️☀️
Licht in de morgen, Huub Oosterhuis en Ton Schulten, uitgeverij Ten Have, € 18,99

————— ☀️☀️☀️☀️
Die wij denken, Huub Oosterhuis, uitgeverij Ten Have, € 14,99

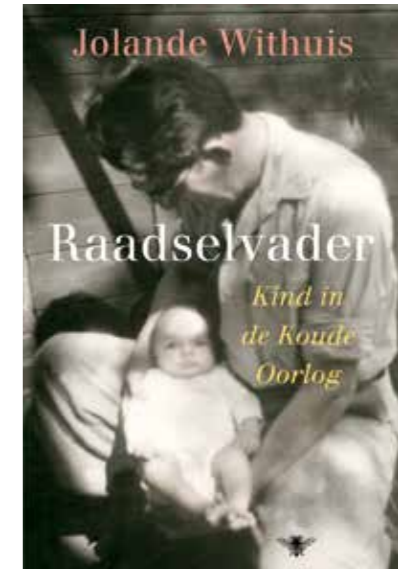
waarschuwing

Communistische opvoeding

In haar nieuwe boek *Raadselvader* beschrijft en analyseert Jolande Withuis het leven van haar vader, Berry Withuis. Dat heeft geresulteerd in een boek met een fascinerende inhoud, geschreven in een superieure stijl.

Raadselvader laat zich op twee manieren lezen. De eerste is die van een scherpzinnige en prettig-ironische schets van de verdwenen wereld van de Communistische Partij van Nederland (CPN) en haar mantelorganisaties. In veel opzichten verschilde de communistische minizuil niet van de andere, veel grotere zuilen. Er was echter één belangrijk verschil, namelijk dat van het complete isolement van de communisten tijdens de Koude Oorlog. Dat was geen vrije keuze, zoals bij bijvoorbeeld de bevindelijk gereformeerden vandaag de dag, maar het resultaat van door de overheid bewust gevoerd beleid, en van spontane sentimenten bij de overgrote meerderheid van de bevolking. De communisten waren de vijand, een potentiële vijfde colonne van de Sovjet-Unie.

Raadselvader is echter veel meer dan een indringende antropologische beschouwing van de CPN en haar aanhangers tijdens de Koude Oorlog. Veel indringender en knapper nog is Withuis' beschrijving van de wijze waarop haar ouders, beiden overtuigd communist, haar hebben opgevoed en hoe zij die opvoeding heeft ervaren. Kinderen zijn vrijwel altijd uiterst loyaal aan hun ouders en dat was ook in huize Withuis het geval. Van jongs af aan had de kleine Jolande dóór dat zij tot een kleine vervolgde minderheid behoorde; de rest van de wereld zag ook haar als vijand. Dat besef ging echter gepaard met een, zeker voor een kind, verwrongen gevoel van morele superioriteit. Slechts tijdens haar periodieke vakanties bij haar gereformeerde familie in Zutphen ervoer zij dat er een andere, normale, wereld bestond.

Het zal niet verbazen dat een dergelijke jeugd later tot problemen zou leiden.

Blijkt nu uit *Raadselvader* dat een totalitaire ideologie als vanzelfsprekend leidt tot excentrieke pedagogische inzichten, met alle schade van dien voor de betrokken kinderen? Dat is te simpel. Berry Withuis had namelijk nog een tweede leven: dat van de schaaksport, waarin de communistische ideologie tweede viool speelde. En er waren ook communisten – onder wie orthodoxe dan de ouders Withuis – met een veel normaler gezinsleven, zo blijkt uit het boek. Maar deze nuancering neemt niet weg dat Jolande Withuis met *Raadselvader* een overtuigende waarschuwing heeft afgegeven voor de verwoestende gevolgen van totalitaire ideologieën op het microniveau van het gezin.

Meine Henk Klijnsma

————— ☀️☀️☀️☀️
Raadselvader. Kind in de Koude Oorlog, Jolande Withuis, uitgeverij De Bezige Bij, € 19,99

Boeken- en bladenredacteur: Martin Maassen, martin.maassen@doopsgezind.nl
Tenzij anders vermeld zijn de bijdragen op deze pagina's van zijn hand.

☀️ De zonnetjes bij de besproken boeken en bladen geven de waardering van de recensent weer. Die kan uiteenlopen van één zonnetje (niet best) tot vijf (mag op uw nachtkastje niet ontbreken).